

Afdeling Monumentenzorg

Uw kenmerk Uw brief van:

Ons Kenmerk: 666

Onderwerp: Bovensmilde, Ned. Herv. Kerk; orgel

Assen, 24 juli 1972.

Postbus 134 telefoon 05920-29222 toestel 310.

Aan Kerkvoogdij der Ned. Herv. Kerk, te Boven-Smilde

Ingevolge Uw verzoek heb ik het orgel in Uw kerkgebouw onderzocht, teneinde een indruk te verkrijgen van zijn waarde als monument. Door een gelukkige omstandigheid kon ik bij dit onderzoek de belangeloze steun genieten van de heer Willem Retze Talsma, organist te Amsterdam.

Het volgende is bij dit onderzoek gebleken:

De kast is inde kern te dateren op het derde kwart van de zeventiende eeuw. Dit deel van de kast is van eikenhout. Bij een latere uitbreiding, in vurenhout is het pijpveld van de middentoren verdiept (het reikte oorspronkelijk niet lager dan de kleine pijpvelen ter weerszijden) en zijn kwartronde velden op de hoeken toegevoegd. Voorts is de kast een halve meter naar achter uitgebreid. De pijpen van de huidige middentoren zijn modern, evenals één pijp van het kwartronde veld uitert links. De overige pijpen van deze kwartronden, zeven in getal stonden eerst in de (van onderen kortere) middentoren. Zij zijn, om in de grotere zijvelen te passen aan de voorzijde van opgesoldeerde verlengingen voorzien. De frontpijpen waren oorspronkelijk geheel verguld(!), zij zijn later met bladtin beplakt, en nog later met aluminiumverf bestreken. Op de twee bovenin geplaatste kleine na, is het gehele front sprekend. 167-0

De ornamenten aan weerszijden en boven op de kast zijn niet oorspronkelijk, evenals de ornamenten onder de middentoren en de beide spitsen. Het orgel was oorspronkelijk in een flets-rose tint geverfd, bij de uitbreiding (tergelegenheid van de plaatsing in Uw gebouw in 1897) is het geheel donker bruin ge-"eikenhout".

Het klavier en de tractuur zijn niet oorspronkelijk (1897).

De dispositie is thans als volgt

- Expression: windlossing(!)
- Prestant 8: op 2 na geheel in 't front; dateert van voor 1700, behalve de 6 laagste pijpen. *Vanaf G*
- Holpijp 8: *geheel* gehamerd lood, behalve groot octaaf dat van ~~eikenhout~~ is. Dateert van vóór ~~187~~ 1700.
- Voix celeste 8: *discant.* orgelmetaal. Dateert van omstreeks 1800, is in feite prestant-pijpwerk.
- Speelfluit 4: makelij als holpijp 8, de hoeden zijn afgedicht met zacht leer.
- Octaaf 2: makelij als voren.
- Quintfluit 3: makelij als voren. Op hoogste pijpen na gedekt; hoeden gedicht met zacht leer.
- Fernfluit 8: Fabriekspijpwerk zonder waarde; *Groot octaaf van hoet* vermoedelijk van 1897. *is oud*
- (Octaaf 4: *Prestant* (?), registerplaatje ontbreekt): zeer divers, ten dele oud pijpwerk. Het grote octaaf bevat een Fis (oorspronkelijk F) met buitenop ingekraste geometrische labiumconstructie (een curiosum!). Dit register staat met het voor gaande op een pijpstok, die oorspronkelijk voor een mixtuur bestemd was.

plaatje is tering,
was bij de
voeges organist prestant 4

*boringen aan binnenzijde
pijpestok. Slepen voor bas
en discant*

Tremulant

- Fluit 4 : Op dit register is geen pijpwerk aanwezig. De pijpstok is gedicht, maar oorspronkelijk voorzien van twee slepen (~~2 registers of splitsing~~ in bas en discant).
- De lade dateert wellicht van omstreeks 1800, en zou nog passen binnen de oorspronkelijke afmetingen van de kast. De dispositie heeft er omstreeks 1800 wellicht als volgt uitgezien:
- Prestant 4 : Het materiaal van de huidige Prestant 8; verminderd met de later toegevoegde pijpen.
- Holpijp 8 : als thans.
- Prestant 8 : discant: Thans Voix Ce'leste genaamd.
- Gedekte Fluit 4 : thans speelfluit 4' genaamd
- Octaaf 2 : als thans
- Quitfluit 3 : als thans
- Mixtuur 3 - 5 sterk
- Tongwerk (Trompet?) 8 gedeeld in bas en dis cant . *Waarschijnlijk nooit gebruikt geweest*
- Manuaal tot c 3 (nu tot f 3) *Kleine Boringen aan binnenzijde*

Dit is alles een voorlopige onderstelling. Het orgel kan oorspronkelijk een rug positief van een groter orgel, maar evenzeer een zelfstandig werk zijn geweest. Het is omstreeks 1800 van een nieuwe lade voorzien. Mogelijk omstreeks 1847 gereviseerd (enkele hoeden zijn met kranten uit dat jaary gedicht) en in 1897 wat de kast betreft vergroot, in dis positie ge wijzigt, en voorzien van nieuwe tractuur en klaviatuur in Uw gebouw opgesteld.

Het instrument is, gezien de hoge pijpvoeten en de leren afdichting van de hoeden, vermoedelijk van Noord-Nederlandse makelij. De kwaliteit van het oorspronkelijke pijpwerk is zeer fraai te noemen. Ook de kast is- voor zover oorspronkelijk- van goede kwaliteit.

Een restauratie van Uw instrument lijkt mij daarom zeer de moeite waard. Het zal echter niet eenvoudig zijn, daarvoor thans subsidies te verwerven. Gezien de te verwachten kosten, die met een restauratie ~~xxxxx~~ gemoeid zullen zijn (omstreeks f60.000,-), zullen subsidies voor U, naar ik aanneem onmisbaar zijn.

Onder deze omstandigheden zou ik U dringend willen adviseren zeer behoedzaam te werk te gaan. Ik stel mij gaarne beschikbaar voor nader overleg, en zou het zeer op prijs stellen, met U terzake van gedachten te wisselen.

Ik hoop U hiermede voorhands voldoende te hebben ingelicht.

De Directeur,

(Corneille F. Janssen.)

Uit de uitgaven van Herv. Gemte. te Bovensmilde blijkt voorts:

In januari 1901 aan J. Proper, orgelfabrikant te Kampen f10,- voor nazien orgel.
 " " 1911 " J. Proper f15,- voor stemmen

Uit de vergadering van Kerkvoogden) 7 November 1911.

Voorts werd besloten aan de Voorzitter Dhr. de Wal, met den Heer Proper Orgelfabrikant, in correspondentie te treden ten einde met bekwame spoed iemand te sturen om het orgel in de Kerk eens grondig na te zien, en te stemmen, daar door de sterke en felle droogte de windlade niet zuiver dicht meer is, en het bespelen daardoor zeer moeilijk gaat. Hieraan zal worden voldaan.

J. de Wal. Voorzitter.

Jacob Boer. Azn. Secretaris.

Hieruit zou men kunnen concluderen dat het orgel door Proper geplaatst is